

Ганна Старкова,
Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця,
доцентка кафедри управління соціальними комунікаціями,
Цензор.НЕТ, редакторка стрічки

Ганна Сорокіна,
Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця,
доцентка кафедри управління соціальними комунікаціями

ЕЛЕМЕНТИ КАРТИНИ СВІТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ КРІЗЬ ПРИЗМУ МЕМІВ

Анотація

Стаття присвячена дослідженню елементів світоглядної картини світу сучасної студентської молоді крізь призму мемів. Особливу увагу приділено актуальним проблемам, що турбують молодих людей, які поширюються через меми та стають складовою їх світогляду. Доведено, що меми формують особливе культурне поле, що відображає певну систему цінностей студентської молоді, особливості життєвих поглядів та переконань.

Ключові слова: медіаграмотність, фольклор, сміхова культура, критичне мислення, мем, пропаганда, мова ненависті, іронія

Одну з проблем нового покоління влучно охарактеризував іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет: «Я дуже сумніваюся, що сучасну молоду людину можна зацікавити віршем, картиною або музичним твором, не присмаченими дешицею іронії» [1]. Його «Дегуманізація мистецтва» стосується не питань педагогіки та дидактики, а розкриває сутність і стає на захист авангарду, який на момент виходу есеї (1925 рік) вважався новою течією. Полемізуючи з апологетами «традиційного» мистецтва, філософ зауважує, що «сучасний митець запрошує нас поглянути на мистецтво як на жарт, побачити в ньому глузування над самим собою», «замість того щоб висміювати людей або речі — без жертви-бо нема комедії, — нове мистецтво бере на кпини саме мистецтво» [1].

Протягом століття авангард зазнав трансформацій, модернізм поступився постмодернізму [2], який на початку ХХІ століття від мистецтва та філософських диспутів поступово поширився на всі царини життя [3] та дістався найактивніших створювачів контенту — у соціальні мережі. Одним з непрямих підтверджень цьому слугує імітація користувачами наукової термінології: «постіронія», «метамем» тощо.

Термін «мем» (від грец. *mimēta* – «наслідувати») першим ужив у роботі «Егоїстичний ген» біолог Річард Докінз у 1976 р. Він визначає мем як

«одиницю передачі культури» за аналогією до терміна «ген», що передає біологічну інформацію [4].

Дослідженням мемів присвячені роботи Р. Броуді [5] та Д. Рашкоффа [6]. Стадії життя мемів досліджував фахівець з інтернет-культури М. Кронгауз [7]. Проблематика мемів цікавить таких українських дослідників як К. В. Соколова [8], Т. А. Пода [9], О. Ю. Оленіна й Ю. О. Пічугіна [10], Ж. З. Денисюк [11] та інші. Але недослідженою є проблема впливу мемів на формування картини світу сучасної студентської молоді та їх характеристика в аспекті світосприйняття молодих людей.

Мета статті полягає в спробі зафіксувати елементи світосприйняття студентів крізь призму інтернет-мемів, які фактично слугують віддзеркаленнями життєвих уподобань і цінностей молодих людей.

Доступність освіти й інформації привела до самовпевнено-зверхнього та іронічного ставлення багатьох сучасників до знання як такого, а разом — до усіх феноменів цивілізації. Перефразуючи Ортегу-і-Гассета, типовий користувач соцмереж воліє поглянути на життя як на жарт та ясно бачить в ньому глузування над самим собою. Водночас, висміюються переважно люди та речі. Яскравий приклад — сучасний фольклор, меми [12].

Наукові дослідження, зокрема з царини медіаграмотності, давно попереджають про можливість негативних наслідків необачного користування новими медіа. Так, Г. Остапенко називає однією з найнезахищеніших у цьому контексті студентську молодь, тобто особливу соціальну групу, що характеризується «виконанням у суспільстві певних функцій, однозначною детермінованістю поведінки членів групи, цілісністю та самостійністю відносно інших соціальних груп, специфічними соціально-психологічними рисами та системою цінностей» [13]. «Поміж особливих рис студентства як соціальної групи можна виділити такі:

- студентство є найпідготовленішою, найосвіченішою частиною молоді;
- спільність мети в отриманні вищої освіти, спільний характер праці — навчання, спосіб життя, активна участь у громадських справах ВНЗ — сприяють виробленню у студентів згуртованості;
- соціально значущою рисою студентства є пошук сенсу життя, прагнення до нових ідей і прогресивних перетворень у суспільстві. Однак через брак життєвого (соціального) досвіду, поверховості в оцінці явищ життя деякі студенти від справедливої критики можуть переходити до бездумного критицизму» [13]. Дослідниця вважає контролювання процесу маніпулювання прерогативою «власників бізнес-сайтів та посадових осіб», а для молоді відводить «отримання знань щодо використання маніпулятивних технологій у мережі, вироблення духовних якостей, інформаційної та комунікаційної культури, етичної поведінки в мережі Інтернет і розуміння своїх ролі та місця в суспільстві в цілому» [13].

Завдяки надмірній кількості інформації, що оточує сучасну людину,

формується звичка до прискороного та фрагментарного сприйняття текстів. Популярність мемів серед сучасної молоді обумовлена їх образністю та швидким фіксуванням актуальної реальності. Однак саме у межах вбачають дослідники великий маніпулятивний потенціал [9], який набув певних особливостей у зв'язку із ситуацією в країні. «В умовах невщухаючої і невпинної деструктивної інформаційно-психологічної пропаганди з боку північного сусіда по конструюванню у свідомості людей відповідних виграшних для себе і заангажованих світоглядних конструктів дуже важливо суспільству бути „розумним“, тобто іншими словами — бути інформаційно грамотними і перебірливими, вміти розрізняти брехню і маніпуляцію від правди і істини. Це вкрай важливо, аби не стати об'єктами маніпулювання і „шестернями“ механізму деструктивної соціальної інженерії. Важливо розуміти сутність речей і орієнтуватися в технологіях маніпуляцій і спекуляцій. Особливо це важливо в умовах, коли дестабілізуючі інформаційні впливи йдуть як ззовні, так і зсередини країни» [14, с. 57].

Серед маніпулятивних прийомів виділяється застосування мови ворожнечі, яка ґрунтується на соціальних стереотипах, упередженні та дискримінації [15, с. 90]. Головним медіумом мови ворожнечі залишається живе усне мовлення. Водночас, «одними з найбільш поширених проявів мови ворожнечі в українському інформаційному просторі стали мему, що виконують певну символічну функцію і діють на колективну підсвідомість, тобто безпосередньо впливають на вчинки осіб» [15, с. 90].

В такому контексті важливо дослідити, чому дійсно віддає перевагу молодь. Студентам першого курсу спеціальності «Журналістика» Харківського національного університету імені Семена Кузнеця було дане завдання надати улюблені мему або ті, що найбільше запам'яталися. Таким чином отримано 59 мемів від 19 учасників. Переважна більшість студентів мешкають у Харкові та Харківській області та мають вік 17-18 років.

Власне, картина світу, тобто світоглядне подання об'єктивної реальності [16], конструюється або привласнюється в процесі практичної діяльності. Цілком логічно «узагальнений образ соціального середовища, що становить вихідну умову людського буття» студентів включає навчання у виші, тамтешні соціальні та мовні умови, а також позанавчальне буття (робота, розваги, стосунки). Впливає на картину світу регіон проживання та отримана до вступу в університет цілокупність знань і досвіду.

Зазначимо, що з отриманих зразків сучасного фольклору 52 — російськомовні, три — україномовні, один — англійськомовний. Переважно це мему, що є поєднанням зображення і тексту (51). Більшість — створені за одним із умовно стандартних шаблонів: «я: *репліка*, хтось: *репліка...*» (рис. 1), «*репліка, репліка, репліка, репліка...*» (рис. 2) тощо. У 36 випадках це є відбиттям певних стереотипів (але лише у одному — «про хохлів», рис. 3).

12 мемів розповідають про романтичні стосунки, три — про родинні, дев'ять — про навчання, два — про прокрастинацію, шість — про проблему старшого та молодшого покоління, чотири — містять мову ненависті чи агресію, сім — інвективну лексику, один торкається теми релігії (рис. 4), у одному використанні колишні політичні діячі (рис. 5). У 15 випадках використанні образи тварин (коти, собаки, вовки, птахи), у чотирьох — популярних творів масової культури («Людина-павук», «Крижане серце», «Губка Боб», «Ліло і Стіч»). 12 наданих зразків фольклору містять самоіронію, чотири — псевдофілософські («постіронія» та «метамем»).

Отримано однакові зображення (від хлопця та дівчини) — діалог між чоловіком та ветеринаром, де перший просить допомоги для kota, другий уточнює, чи має тварина щеплення (російською — «привит»), на що перший, сприйнявши питання як привітання, відповідає «здравствуйте» (рис. 6). Отримано також тотожний мем, але на іншому фотошаблоні — там чоловік питає щодо собаки (рис. 7).

Завдяки притаманній мемам специфіці вони поширюються «природнім шляхом» і мають обумовлений суспільними причинами цикл існування [12, с. 53]. Однак серед мемів, що надані студентами, майже немає основних трендів минулого року, до яких можна віднести, передусім, вибори в Україні, гучні прем'єри (фільм «Джокер», серіал «Відьмак») або обстоювання права молоді на висловлення власної думки («Ок, бумер»). Одна з учасниць надала кілька зразків «мемів про вовків з цитатами» (рис. 9), поширених 2019 року у російськомовному сегменті інтернету. Їх характеризують так: «постіронічні мему, що висміюють картинки з вовками і „глибокодумними“ цитатами» [17].

Як бачимо, студенти транслюють переважно російськомовну картину світу та знають про тренди. Це можна пояснити історичними причинами та мовною ситуацією в регіоні. Водночас такий показник протирічить закидам деяких ідеологів щодо насильницького викорінення російського, адже всі студенти, що надали візуальний матеріал, народилися через кілька років після проголошення незалежності. Учасники сміливо надали матеріали з використанням інвективної лексики, що може свідчити про довільне використання її у повсякденному житті (і навчання — не виключення). Романтичні стосунки турбують студентів більше, ніж навчання, а політика та релігія майже не цікавлять. Це може свідчити про свідому виключеність молоді з суспільно-політичного життя або небажання брати на себе «дорослу» відповідальність, розбираючись у «серйозних» темах. Як зазначалося вище, споживання інформації російською мовою наражає на ризик маніпуляцій. Водночас, дивлячись на надані мему, виникає враження, що немає у світосприйнятті студентів нічого стійкішого за критичність до всього, іронію та самоіронію.

«Зрозуміло, що неунікна іронічність надає новому мистецтву

одноманітності, яка викликає роздратування навіть у найнезворушливої людини. Проте за її допомогою згладжується протиріччя між любов'ю та ненавистю, про яке я згадував. Мистецтво як серйозне заняття відкидається; люблять переможне мистецтво фарсу, яке сміється з усього, включаючи й мистецтво, подібно до того, як у системі дзеркал, що нескінченно відбивають одне одного, жодне зображення не є останнім, усе — глум, усе — чисті образи», — констатував у 1925 році Хосе Ортега-і-Гасет щодо мистецтва авангарду [1]. У ХХІ столітті всі звикли до одноманітності та нескінченної повторюваності, але глум та іронія не здатні вберегти від маніпуляції.

Меми формують особливе культурне поле, що відображає певну систему цінностей студентської молоді, особливості життєвих поглядів та переконань. В результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що лаконічні та виразні образи мемів сприяють конструюванню такої картини світу у якій мають значення переважно романтичні стосунки, любов, схильність до поверхневих знань, нівелювання занадто “заумного”, домінування стереотипів. Студентську молодь турбують проблеми, що виникають між поколіннями. Негативним є той факт, що переважна більшість студентської молоді обирає російськомовний контент, що є загрозою для маніпуляцій. Водночас, схильність до самоіронії є ознакою критичного світосприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ортега-і-Гасет Х. Дегуманізація мистецтва // Хосе Ортега-і-Гасет. Вибрані твори. — К.: Основи, 1994. — С. 238-272. — Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/ortega-y-gaset__arte__ua.htm.
2. Гейко С. Іронія в трансформаціях модернізму та постмодернізму / С. Гейко // Художня культура. Актуальні проблеми. — 2008. — Вип. 5. — С. 42-52. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/khud_kult_2008_5_7.
3. Постол А. А. Постмодернізм як сучасна суспільно-політична реальність / А. А. Постол // Гуманіт. вісн. ЗДІА. — 2010. — Вип. 42. — С. 69–79. — Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_42_8.pdf.
4. Докінз Р. Егоїстичний ген / Річард Докінз. — Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. — 544 с.
5. Броуди Р. Психические вирусы. Как программируют ваше сознание / Р. Броуди. — Москва : Поколение, 2007. — 304 с.
6. Рашкофф Д. Медиавирус / пер. с англ. Д. Борисов. — Москва: Ультракультура 2.0, 2011. — 394 с.
7. Кронгауз М. Мемы в интернете: опыт деконструкции / М. Кронгауз // Наука и жизнь. — 2012. — №11. — С. 127-132. — Режим доступу: <https://www.nkj.ru/archive/articles/21327/>.
8. Соколова К. В. Мемы як засіб комунікації в Інтернет-середовищі / К. В. Соколова // Гуманітарний часопис. — 2012. — № 1. — С. 118-123.

9. Пода Т. А. Інтернет-меми як феномен інформаційного суспільства / Т. А. Пода // Вісн. Нац. авіац. ун-ту. — 2017. — № 1. — С. 117-120.
10. Оленіна О. Ю. Інтернет-меми українського походження в культуротворчій практиці сучасного суспільства / О. Ю. Оленіна, Ю. О. Пічугіна // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — № 3. — 2018. — С. 77-81.
11. Денисюк Ж. З. Інтернет-меми як засіб постфольклорної комунікації / Ж. З. Денисюк // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2017. — № 2. — С. 29-35.
12. Старкова Г. Сучасний фольклор і медіаграмотність: точки дотику / Г. В. Старкова // Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». — Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. — С. 41-53.
13. Остапенко Г. Маніпулятивні технології як загроза у соціально-комунікативних інтернет-практиках студентської молоді / Г. Остапенко // Вісник Книжкової палати. — 2012. — № 12. — С. 40-44. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2012_12_12.
14. Нерсесян Г. Медіаграмотність молоді — запорука протидії інформаційній агресії / Г. А. Нерсесян // Науково-практичний журнал «Інвестиції: практика та досвід» (Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, Інститут державного управління). — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2018. — № 6. — С. 56-60.
15. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору / Т. О. Ісакова // Стратегіч. пріоритети. Сер. Політика. — 2016. — № 4. — С. 90-97.
16. Картина світу // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. — С. 271.
17. Мемы про волков с цитатами. — Режим доступу: https://memepedia.ru/memy-pro-volkov-s-citatami/?fbclid=IwAR0o_PM2P64h9-Ea5Sih_iGo87S6TUvPD-u1z96ocohkHUnQN95qKzIyAN4.

Summary

The article investigates the elements of modern student youth worldview through memes. Particular attention is paid to relevant issues which concern young people and which are spread via memes and become the part of the worldview.

Key words: media literacy, folklore, laughter culture, critical thinking, meme, propaganda, hate speech, irony